

Andrzej Anderwald

Marksizm i ewolucja : „Twórczy darwinizm” jako narzędzie propagandy antyreligijnej w latach 1948-1956, Zbigniew Kępa, Tarnów 1999 : [recenzja]

Wrocławski Przegląd Teologiczny 8/2, 200-202

2000

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Omawiana praca podejmuje zagadnienie w najmniej dotąd przebadanym okresie historii Kościoła na Słowacji, jak stwierdza jej Autor, badacz musi się liczyć ze stosunkowo niedużą ilością materiałów źródłowych. Do pracy tej z pożytkiem może sięgnąć historyk Kościoła, zainteresowany przeszłością liturgista i kanonista.

ks. Edward Górecki

Zbigniew Kępa, *Marksizm i ewolucja. „Twórczy darwinizm” jako narzędzie propagandy antyreligijnej w latach 1948-1956*, Wydawnictwo „Biblos”, Tarnów 1999, ss. 199

Wpływ ideologii marksistowskiej na naukę, czy bardziej szczegółowo ujmując – na interpretacje wyników nauk przyrodniczych, pozostaje ciągle jednym z interesujących, a równocześnie słabo opracowanych tematów dla badań naukowych. Wpływ władz politycznych na interpretacje teorii naukowych jest chyba najwyraźniej widoczny, gdy idzie o teorię ewolucji. Interesujący przyczynek w opracowywaniu tej problematyki może stanowić książka Zbigniewa Kępy *Marksizm i ewolucja. „Twórczy darwinizm” jako narzędzie propagandy antyreligijnej w latach 1948-1956*, wydana nakładem Tarnowskiego Wydawnictwa Diecezjalnego „Biblos” w ramach serii *Rozprawy OBI*.

Celem pracy jest przedstawienie tzw. nowej biologii w aspekcie walki z religią (s. 10). Tak określony cel jest realizowany na tle szerszego tła, jaki stanowi stan biologii w krajach tzw. Bloku Wschodniego. Książka składa się z czterech rozdziałów. Dwa pierwsze rozdziały zawierają analizę historyczną dwóch okresów propagowania i rozwijania „nowej biologii”. I tak, przedmiotem rozważań rozdziału pierwszego *Twórczy darwinizm w Polsce w latach 1948-1951* (s. 15-46) są okoliczności organizowania się zwolenników darwinizmu, główni jego propagatorzy, pierwsze ich zjazdy. Najpierw ukazane zostają okoliczności powstania Koła Przyrodników-Marksistów, jego cele i zadania oraz oceniony zostaje wkład członków koła w przygotowania do pierwszego Kongresu Nauki Polskiej. Następnie przedstawione zostały noty biograficzne trzech marksistowskich przyrodników: Włodzimierza Michajłowa (1905-1994), Kazimierza Petruszewicza (1906-1982) i Jana Dembowskiego (1889-1963), czołowych przedstawicieli i propagatorów „nowej biologii”. Rozdział kończy omówienie obrad pierwszego Kongresu Nauki Polskiej (1951) oraz dokonanej przez K. Petruszewicza oceny pracy naukowego aktywu partyjnego. Rozdział drugi *Twórczy darwinizm w Polsce w latach 1952-1956* (s. 47-77) przedstawia dalsze dzieje twórczego darwinizmu w Polsce oraz propagujące go urzędowe instytucje. Szczególną rolę w propagowaniu darwinizmu odegrała powstała w 1952 roku Polska Akademia Nauk wraz z działającym w jej strukturach Wydziałem II Nauk Biologicznych. W ramach tegoż Wydziału II była prowadzona działalność przez Komisję Ewolucjonizmu. Jej celem było czuwanie nad ogólnymi problemami biologicznymi o najwyższym znaczeniu ideologicznym i podejmowanie działań zmierzających do ponoszenia poziomu ideologicznego i kwalifikacji naukowych młodych pracowników nauki (s. 58). Rozdział kończy omówienie działalności ideologicznej i wydawniczej Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. M. Kopernika po jego połączeniu ze Zrzeszeniem Przyrodników-Marksistów (1952).

Rozdział trzeci *Reinterpretacja badań przyrodniczych Nusbauma-Hilarowicza* (s. 78-117) prezentuje zagadnienia metodologiczne stosowane w badaniach naukowych w okresie stalinowskim. Autor na przykładzie dzieła *Ida ewolucji w biologii* znanego w Polsce i Europie przyrodnika Józefa Nusbauma-Hilarowicza zmierza do ukazania zmian, jakie dokonały się w reinterpretacji myśli ewolucyjnej pod wpływem założeń ideologicznych. Tak określony cel realizuje poprzez porównanie pierwszego wydania *Idei ewolucji w biologii* z roku 1910 z wydaniem drugim z 1952 roku. I tak, najpierw omówiona zostaje koncepcja ewolucji badanego przyrodnika oraz jego rozumienie relacji zachodzących pomiędzy naukami przyrodniczymi a filozofią i teologią. Po czym dokonana zostaje prezentacja myśli Nusbauma-Hilarowicza po jej reinterpretacji przeprowadzonej przez redaktorów drugiego wydania zgodnie z marksistowską metodą badań. Całość prowadzonych w rozdziale rozważań kończą wnioski wyprowadzone z porównania relacji między naukami przyrodniczymi, filozofią i teologią w ujęciu Nusbauma-Hilarowicza i w ujęciu reprezentantów „twórczego darwinizmu”. Rozdział czwarty *Ideologizacja biologii* (s. 118-170) zawiera problematykę ideologizacji nauk biologicznych. W części pierwszej omówiona zostaje tematyka i przebieg znaczących kursów oraz konferencji propagujących „nową biologię”: Konferencja w Kuźnicach (1951), Kurs biologii w Dziwnowie (1952), Konferencje młodych biologów w Kortowie (1953), Konferencja w Kortowie (1955). Natomiast część druga rozdziału ukazuje sposób i przedmiot walki ideologów i propagatorów „nowej biologii” z chrześcijańską teologią stworzenia świata i człowieka. Przedmiotem zainteresowań autora są następujące tezy przyrodników-marksistów: rozwój biologii wyzwaniem się spod wpływu chrześcijańskiej filozofii, przyrodoznawstwo ze swej natury jest materialistyczne, motorem ewolucji nie może być Bóg, Watykan przeciwko nauce, encyklika *Humani generis* przeciwko idei rozwoju, biblijna legenda o stworzeniu człowieka. Całość omawianej książki zamyka stanowiące zebranie najważniejszych wniosków zakończenie (s. 158-170).

Reasumując można stwierdzić, że prezentowana książka *Marksizm i ewolucja* stanowi interesujące studium historyczne. Szczegółowa prezentacja, zwłaszcza w pierwszych dwóch rozdziałach, różnych urzędowych organizacji zorientowanych ideologicznie dobrze oddaje klimat uprawiania nauk o znaczeniu światopoglądowym w systemie komunistycznym. Wprawdzie autor we wstępie zaznacza, iż studium to będzie posiadać również aspekt teologiczny: „nie tylko dlatego, że dotyka doniosłego zagadnienia ideologicznej walki z religią, lecz przede wszystkim dlatego, że wynikają z niej bezpośrednie wnioski dotyczące relacji pomiędzy teologią a naukami przyrodniczymi, w szczególności z biologią” (s. 13). Zapowiedziany aspekt jest jednak, poza zagadnieniem ideologicznej walki z religią, w rozdziałach pracy prawie niedostrzegalny. Nawet w podsumowaniu, mimo dokonanej zapowiedzi (s. 164), trudno dostrzec uwagi na temat relacji teologii z naukami przyrodniczymi. Podobnie jak niewystarczającym wydaje się uzasadnianie przez autora aktualności tematyki ewolucji przez odwołanie się tylko i wyłącznie do jednej papieskiej wypowiedzi na temat stosunku Kościoła do ewolucji (por. Jan Paweł II, *Magisterium Kościoła wobec ewolucji. Przesłanie Ojca Świętego do Członków Papieskiej Akademii Nauk*, OsRomPol 18(1997) nr 1, s. 18-19). Szkoda również, iż w bibliografii zabrakło szerszego uwzględnienia prac krakowskiego filozofa przyrody ks. Kazimierza Kłósaka, prowadzącego już w latach pięćdziesiątych polemiki z marksistowskim interpretowaniem ewolucji (por. np. K.

Kłósak, *W poszukiwaniu Pierwszej Przyczyny*, cz. 1, Warszawa 1955). Mimo wymienionych uwag książka pozostaje ciekawym studium historycznym dotyczącym zmieszczonego w podtytule tematu i okresu. I tym samym jest godna polecenia szczególnie zainteresowanym poznaniem kwestii ideologizacji nauk, czy też układaniem się relacji pomiędzy Kościołem a państwem w niedalekiej komunistycznej przeszłości, szczególnie w aspekcie posługiwania się przez ówczesne władze odkryciami nauki w zwalczaniu Kościoła czy religii w ogóle. Omawiana książka może stanowić również dopełnienie, od strony historycznej, prowadzonych dyskusji pomiędzy przyrodnikami, filozofami i teologami na temat ewolucji.

Ks. Andrzej Anderwald

Jarošlav Pecha, Priprava na manželstvo na Slovensku v období 1917-1983 podľa závazných univerzálných a partikulárných kánonických noriem, Bańín 1999, ss. 160

Studium J. Pechy ukazało się w serii *Studia Theologica Neosoliensia* jako czwarta pozycja. Jest to studium z zakresu prawa kanonicznego o nachyleniu duszpasterskim. Składa się z czterech rozdziałów poprzedzonych wstępem. Po zakończeniu został umieszczony załącznik z *Rituale Slovacchiaie*, wydanego w Ratyzbnie w 1937 r. Wykaz wykorzystanych źródeł i literatury zamyka pracę.

Przygotowanie do małżeństwa winno zawsze nawiązywać do miejscowych zwyczajów i mentalności ludzi. Dlatego Autor słusznie podjął się prześledzenia obowiązujących w tej materii norm kościelnych zarówno powszechnych, jak i partykularnych, obowiązujących na terenie Słowacji. Uplasowanie tego zagadnienia w kontekście uwarunkowań życia i działalności Kościoła skłoniła Autora do zajęcia się sytuacją Kościoła na terenie Słowacji w latach 1918-1983. Rolę tę spełnia rozdział I. W trzech pierwszych paragrafach omawia Autor kolejno polityczno-społeczną i religijną sytuację w r. 1918, sytuację społeczną i religijną w okresie od 1918 do 1940 r., niełatwą sytuację w latach czterdziestych. Z paragrafu czwartego dowiaduje się czytelnik o walce z Kościołem na Słowacji w latach 1948-1983. Paragrafu piątego nie mogło w tym rozdziale zabraknąć. Jest on poświęcony prawodawstwu państwowemu w sprawach małżeńskich, które pozwala lepiej rozumieć kościelne przepisy partykularne i ich stosowanie.

W rozdziale drugim Autor przechodzi do omówienia zagadnienia przygotowania do małżeństwa wg prawodawstwa powszechnego i partykularnego dla diecezji słowackich. Najpierw w § 1 krótko przedstawia istniejący stan w r. 1918. W tym roku zaczął obowiązywać promulgowany rok wcześniej Kodeks Prawa Kanonicznego. Równocześnie rozpoczęła się samodzielność Kościoła na Słowacji w ramach Republiki Czechosłowackiej, z czym wiązało się odchodzenie od obowiązujących dotąd węgierskich struktur cywilnych i kościelnych. To wszystko składało się na faktyczny stan trudności związanych z przygotowaniem do małżeństwa. W następnym paragrafie w 6 punktach zostały przedstawione wymagania Kodeksu Benedykta XV w interesującej Autora dziedzinie. W trzecim paragrafie drugiego rozdziału została uwaga poświęcona prawodawstwu partykularnemu